

Працюємо з джерелами. Історичний портрет князя Святослава. Практичне заняття

■ Київський князь Святослав Хоробрий. Історична довідка

У 964 р. київський стіл перейшов до рук сина Ольги та Ігоря – князя Святослава. Його політика була цілком протилежна тій, яку проводила Ольга. Княгиня була ревною християнкою, а Святослав уперто тримався язичництва; за Ольги не сталося жодного воєнного конфлікту, а Святослав постійно воював; Ольга дбала про внутрішні справи держави, а Святослав часто легковажив ними, за що дорікали йому кияни: «Ти, княже, чужої землі шукаєш і дбаєш про неї, а свою полишив...». Проте після смерті матері Святослав започаткував зміни в управлінні державою, аби зосередити усю владу в руках Рюриковичів. Улітку 969 р. на київський престол він призначив старшого сина Ярополка, на землі деревлян – Олега, у Новгород – Володимира. Така політика сприяла ліквідації влади племінних князів і зміцненню позицій князя київського.

↑ Святослав Хоробрий. Портрет-реконструкція. Художник М. Зубков

Сам же Святослав присвятив життя військовим походам. За звитягу був прозваний Хоробрим. У 964–966 рр. він підкорив в'ятичів, які мешкали навколо р. Оки, завдав поразки волзьким болгарам, а близько 965 р. розгромив Хозарський каганат, зруйнувавши його столицю Ітиль у пониззі Волги й міста-фортеці Семендер у Прикаспії і Саркел на р. Дон. Гучні перемоги в Хозарії не пішли на користь Київській державі. Адже Хозарський каганат, немовби щит, прикривав руські землі від набігів численних східних кочовиків. Завойовані на сході землі треба було захищати, а сил для того бракувало. Територіальні надбання Святослава дуже швидко було втрачено, а на Русь повалили орди печенігів.

Не менш масштабною була кампанія князя на Балканах. Розпочата 967 р., вона складалася з двох походів. Перший закінчився підкоренням чималої тери-

торії Болгарії: за свідченням літопису, було захоплено 80 міст, навіть свою столицю князь збирався перенести до Переяславця на Дунаї. Улітку 968 р. до Переяславця надійшла звістка про смертельну небезпеку, яка загрожувала Києву: столицю взяли в облогу печеніги. Святослав чимшвидше рушив на Київ.

Повернувшись до Болгарії у 970 р., Святослав розпочав війну з візантійським імператором Іоанном I Цимісхієм, який уклав із болгарами союз. Після поразки під Аркадіополем (першої своєї поразки) та оборони болгарського Доростола Святослав у 971 р. підписав із Візантією мирний договір, за яким відмовився від претензій на візантійські володіння в Криму та на Дунаї. Навесні 972 р., повертаючись до Києва, дружина Святослава потрапила в засідку. Біля Дніпрових порогів на русичів чекали печеніги, яких намовили візантійці. У бою загинуло багато русичів. Поклав голову і князь.

1. Роздивіться карту на с. 27. Визначте напрямки воєнних походів князя Святослава, установіть їх перебіг. 2. Якими були результати та наслідки цих походів? 3. Чому князь був зацікавлений у підкоренні саме цих земель? 4. Які східнослов'янські племена були підкорені князем і включені до складу Руської держави?

■ Історичні джерела про зовнішність і характер Святослава

1. Порівняйте реконструкцію портрета і словесний опис зовнішності князя Святослава. 2. Кого, згідно з описом джерела, нагадував князь Святослав? 3. Як автор джерела ставиться до Святослава?

Візантійський історик Лев Диякон, який супроводжував візантійського імператора Василя II у війні з болгарами, особисто бачив руського князя і залишив про це спогади.

↑ Святослав. Художник Лео Хао

«Імператор зголосився на переговори і в позолоченій зброї, на коні приїхав до берега Дунаю в супроводі великого загону вершників, що виблискували зброєю. Святослав переїздив через ріку в човні і, сидячи за веслом, гріб разом з іншими без жодної різниці. На вигляд він був такий: середній на зріст, не дуже високий, не дуже низький, з густими бровами, з блакитними очима, з плоским носом, з голоною бородою і з густими вусами. Голова в нього була зовсім гола, а тільки з одного боку її висіло пасмо волосся, що означало знатність роду; шия кремезна, міцна, плечі широкі і весь стан досить стрункий. Він здавався похмурим і диким. В одному вусі стриміла в нього золота сережка, прикрашена двома перлинами, з рубіном, посеред них установленим. Одяг на ньому був білий, нічим, крім чистоти, від інших не відмінний».

Лев Диякон. «Історія»

1. Про які риси характеру Святослава довідуємося з уривків із джерела? 2. Як автор джерела ставиться до Святослава? 3. Роздивіться літописну мініатюру й порівняйте її зі свідченням літописця. Як у мініатюрі втілено події, про які йдеться в тексті? 4. Де на мініатюрі зображено Святослава?

1. «Сам був хоробрий і легкий. Ходячи, яко пардус, багато воен він чинив. Вовів же за собою він не возив, ні казана не брав, ні м'яса не варив, але, потонку нарізавши конину, або звірину, або воловину і на вуглях спікши, це він їв. Навіть шатра він не мав, а пітник слав і сідло клав у головах. Такими ж і всі інші вої його були. І посилав він до інших земель послів, кажучи: “Хочу на вас іти”».

2. Розповідаючи про похід князя Святослава на Балкани 967 р., літописець наводить переказ про те, як візантійський імператор з'ясував Святославою вдачу: «Коли прийшли грецькі посланці до нього і піднесли дари, він і не глянув на них, а повелів сховати їх... І мовив один: “Спитай його ще один раз. Пошли ще йому оружжя”. І принесли йому меч, і він, узявши, став любитися ним, і хвалити, і дякувати цесареві”. І прийшли послані назад до цесаря, і повідали все, що було. І сказали: “Лютим буде сей муж, бо майном нехтує, а оружжя бере. Згоджуйся на данину”...»

«Повість минулих літ»

→ Візантійці дарують Святославу зброю. Мініатюра XV ст.

ДІЗНАЙТЕСЯ БІЛЬШЕ

Одна з таємниць родини Рюриковичів – чому княгиня Ольга, ревна християнка, не змогла прилучити до Христового вчення сина Святослава. Дехто з дослідників у цьому факті вбачає непримиренне язичництво князя-воїна, інші – слабкість Ольжиного впливу. Є й третя думка: Святослав не став християнином тому, що язичником хотіли бачити його впливові можновладці, дружинники, на яких він спирався під час володарювання.

↑ Ольга і Святослав. Мініатюра XV ст.

■ «Повість минулих літ» про зовнішню політику Святослава

1. У якому з уривків викладено зовнішньополітичну програму Святослава? У чому полягала її суть? 2. Знайдіть в уривках із джерела підтвердження подій, описаних в історичній довідці про князя. 3. Установіть хронологічну послідовність подій, про які йдеться в уривках з історичного джерела. 4. Зробіть висновок про те, як ставиться автор літопису до князя Святослава.

А. Сказав Святослав матері своїй і боярам своїм: «Не люблю мені є в Києві жити. Хочу жити я в Переяславці на Дунаї, бо то є середина землі моєї. Адже там усі добра сходяться: із Греків – паволоки, золото, вино й овочі різні, а з Чехів і з Угрів – срібло й коні, із Русі ж – хутро, і віск, і мед, і челядь».

Б. І рушив Святослав на греків, і вийшли вони супроти Русі. І коли побачили це руси, то убоюлися вельми множества воїв (воїнів). І мовив Святослав: «Уже нам нікуди дітись, а волею і неволею доведеться стати насупроти. Тож не осоромимо землі Руської, а ляжемо кістками тут, бо ж мертвий сорому не зазнає. Якщо ж побіжимо ми, – то сором нам. Тож не втечемо, а станемо кріпко, і я перед вами піду. Якщо моя голова ляже, – тоді самі подумайте про себе». І сказали вої (воїни): «Де голова твоя ляже, там і наші голови ми зложимо».

В. Рушив Святослав на Дунай на болгар, і в битві одолів Святослав болгар. І взяв він вісімдесят городів по Дунаю, і сів, князюючи, тут, у городі Переяславці, і беручи данину з греків.

Г. І послали кияни гінця до Святослава, говорячи: «Ти, княже, чужої землі шукаєш і дбаєш про неї, а свою полишив. Нас же мало не взяли печеніги, і матір твою, і дітей твоїх. Якщо ти не прийдеш, не оборониш нас, – то таки нас візьмуть. Чи тобі не жаль отчини своєї, і матері, що стала старою, і дітей своїх?». Це почувши, Святослав швидко сів на коней з дружиною своєю, і прибув до Києва, і цілував матір свою, і дітей своїх, і журився тим, що сталося од печенігів.

Д. Рушив Святослав на хозар. Почувши ж про це, хозари вийшли насупроти з князем своїм, каганом. Зступилися війська битися, і сталася битва mezi ними, одолів Святослав хозар і город їхній – столицю Итиль, і город Білу Вежу взяв. І прийшов до Києва.

КРАЩЕ ОДИН РАЗ ПОБАЧИТИ

У 2001 р. у р. Дніпрі біля о. Хортиця мешканець м. Запоріжжя знайшов меч, виготовлений у Західній Європі (про що говорить напис) у середині X ст. Інкрустоване сріблом та іншими кольоровими металами руків'я свідчить, що меч, імовірно, належав комусь із військової верхівки чи найближчого оточення князя. Фахівці припускають, що зброя могла належати Святославі.

↑ Меч Святослава. Музей Національного заповідника «Хортиця». Запоріжжя

Роздивіться репродукцію і дайте відповіді на запитання.

1. Чому художник обрав для свого твору саме такий сюжет? **2.** Які деталі діорами привертають увагу? **3.** Який уривок із джерел відповідає наведеному зображенню? **4.** Як ви гадаєте, чому ця діорама знаходиться саме в заповіднику на острові Хортиці?

↑ Діорама «Бій Святослава з печенігами». Художник М. Овечкін.
Національний заповідник «Хортиця», Запоріжжя

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

Завдання 1

1. Роздивіться художню реконструкцію зовнішності Святослава на с. 37, 38. Доберіть слова з тексту, які б підтверджували достовірність художньої реконструкції.
2. Оберіть один з уривків та проаналізуйте його відповідно до відомих вам правил роботи з історичними джерелами.

Завдання 2

1. Визначте, про які епізоди походів Святослава йдеться. Розташуйте уривки в хронологічній послідовності й стисло сформулюйте, про що йдеться в кожному з них.
2. Намалуйте лінію часу й розставте події, пов'язані з правлінням князя Святослава, у хронологічній послідовності.
3. Користуючись даними історичної довідки та джерел, визначте причини й наслідки військових походів князя Святослава.

Завдання 3

1. Зробіть висновок, про які позитивні й негативні риси характеру Святослава свідчать уривки з джерел (прокоментуйте не менше ніж 3 риси).
2. Продовжте речення.

За оцінками сучасників, князь Святослав був (який?), про що свідчить його характеристика літописцем:

Завдання 4

1. Чому діяльність великого київського князя Святослава історики оцінюють по-різному – одні схвалюють, інші засуджують? А як ставитеся до постаті Святослава ви?
2. Використовуючи інформацію, яку ви дізналися на уроці, створіть власний історичний портрет князя.